ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

***А.О. Ткаченко**, к.і.н., **С.В. Мирославський**,*
Українська академія банківської справи

Дослідники вважають, що вексельні операції відомі були ще римлянам і древнім грекам, а вексель з'явився в Італії в другій половині XII ст. [11]. Причиною його появи була необхідність у розміні й переказі грошей. Вірогідно, вексель походить із обміну при зміні характеру цієї операції. Розмін монет перетворився в переказ грошей з однієї місцевості в іншу. Справа в тому, що перевозити гроші в умовах небезпеки на торгових шляхах було не тільки ризиковано, але й незручно, оскільки металеві монети були дуже важкими. Крамарі стали звертатися до послуг мінял, з якими вони укладали договори про переказ грошей. Це було вигідно як крамарям, так і мінялам, які могли брати велику плату за свої послуги. У підтвердження факту укладання угоди видавалася розписка. Вважається, що ця розписка і стала прототипом переказного векселя.

Ярмаркова торгівля сприяла створенню особливого роду "ярмаркових" векселів. Для захисту інтересів купців від можливих ухилень від платежів по векселях створювалися ярмаркові суди, що вирізнялися особливою суворістю до вексельних боржників [16]. У цей період з'являється і вексельний акцепт, що являв собою урочисту, хоча і словесну обіцянку платити по пред'явленому векселю.

Канонічні закони, що допускали право на винагороду тільки за працю і на відшкодування витрат, засуджували векселі, що опосередкували собою грошові позики під відсотки. Канонічні норми забороняли вказувати у векселі відсотки, видавати векселі на тривалі терміни, трасувати векселі на самого себе. Заборонялася винагорода за прострочення і платежі вроздріб. Усе це зумовило вилученння з обігу простих векселів.

Починаючи з XVII ст., вексель стали використовувати не тільки для переведення грошей з однієї місцевості в іншу, але і як засіб платежу й розрахунків. Широке використання векселя в якості платіжного засобу стало можливим завдяки появі індосаменту.* За допомогою нього вексель та права, які з нього випливали, почали передаватися від однієї особи до іншої.

Проти такого підходу до питання правового регулювання передачі векселя виступили прихильники римського права, що вбачали порушення принципу індивідуальності зобов'язання, і банкіри, що усувалися від участі в грошових обігах внаслідок передачі векселя без їх посередництва. Але торговому обігу була потрібна швидка і безперешкодна обіговість векселя. Цю проблему потрібно було вирішувати шляхом вдосконалення правового

---

* Від лат. (in – на, dorsum – спина) передавальний напис на векселі, за допомогою якого права, що випливають із векселя, та права на сам вексель передаються від останнього держателя векселя до наступного.

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

регулювання вексельних правовідносин. Так, наприклад, у Франції індосамент був визнаний законом 1654 р., торговим статутом 1673 р. і торговим кодексом 1807 р.

Раніше вексель міг передаватися тільки один раз або для одержання платежу, або для пред'явлення позову за векселем, або у власність. У інших випадках передача могла мати небажані наслідки для початкового власника векселя, які не завжди можна було передбачити.

У Франції передача векселя по індосаменту полягала в тому, що на звороті вказувалося ім'я того, кому він передавався (іменний індосамент), або ставився просто підпис і залишалося місце, куди могло вноситися ім'я набувача (бланковий індосамент). Вексель можна було передати з дозволу векселедавця, що виражалося в слові "наказ" у тексті самого векселя. Без цього дозволу вексель передаватись не міг.

У зв'язку з тим, що обіговість векселя зросла, посилилася його роль у торговому обігу. Для зменшення зловживань при виконанні вексельних угод для векселя була встановлена письмова форма, а також обов'язкові реквізити: вексельна мітка, найменування векселедавця, векселенабувача, трасата (для переказних векселів), позначення прописом вексельної суми з указівкою монети, терміну платежу, позначки в одержанні валюти грошима або товаром, часу і місця видачі векселя, підпису векселедавця.

У 1847 р. був виданий загальнонімецький вексельний статут, відповідно до якого вексель став абстрактним зобов'язанням. Стали непотрібними підстави для видачі векселя, що у Франції було одним із обов'язкових реквізитів у векселі. У Німеччині вексель передбачався передаваним, поки не буде встановлено у векселі зворотне ("не наказую"). Усі правовідносини за векселем визначалися в його тексті. Права й обов'язки осіб, що брали участь у векселі, були самостійними. Векселедержатель, у випадку неплатежу за векселем, міг за своїм розсудом звернути стягнення на будь-якого вексельного боржника.

У Росію вексель був завезений німецькими купцями наприкінці XVII ст. Про це свідчить найменування цінного паперу – "вексель". В епоху Петра I вексель виступав у якості засобу переказу грошей з однієї місцевості в іншу на утримування армії. У 1729 р. був прийнятий спеціальний вексельний статут на російській і німецькій мовах. Він складався з трьох частин: 1) про векселі купецькі; 2) про векселі казенні; 3) вексельні зразки, точне дотримання яких було обов'язковим. В основу був покладений вексель німецького зразка. Головну увагу статут приділяв переказному векселю [6].

25 червня 1832 р. був прийнятий новий вексельний статут [12]. Складався він із 9 розділів. У розділі 1 правовій регламентації підлягали питання укладання, вчинення і руху векселів. Зокрема, вказувалася різниця векселя простого і переказного, їх істотні й випадкові приналежності, а також особи, що могли зобов'язуватися векселями. Заборонялося використання векселів дворянами. Іноземці також були обмежені у вексельних справах.

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Особи купецького стану могли зобов'язуватися векселями тільки за дорученням начальства.

Статут містив правила щодо використання особливого штемпеля гербового паперу для векселів. Заготівля, розсипка і продаж вексельного паперу складали предмет діяльності Департаменту різних податей і зборів. Статут визначав покарання за фальсифікацію при складанні векселя.

Статут регулював зобов'язання стосовно здійснення векселів. Це починалося з одержання грошей або валюти з видачею векселя. Особлива увага приділялася порядку відправлення векселів та їх передачі за допомогою напису, а також відповідальності надписувачів. Щодо пред'явлення векселя, прийняття або відмови, вказувалося, що прості векселі не вимагали пред'явлення. Статут визначав терміни для пред'явлення переказних векселів, прийняття векселя або акцепцій, в тому числі й векселів іноземного походження, які писалися на особливому гербовому листі. Додатки містили зразки оформлення протесту.

Другий розділ регулював порядок пред'явлення векселя до оплати. Зокрема, визначалися терміни платежу по різних векселях, платіж і протест у неплатежі. При цьому вказувалися випадки дострокових платежів за векселем, що допускалися за обопільною згодою; монета, якою повинен здійснюватись платіж; протест у платежі; порядок звернення з вимогою платежу від надписувачів і відповідальність векселеотримувача за упущення протесту.

Вексель, опротестований у неприйнятті в термін платежу мав бути пред'явлений повторно. У випадку упущень і помилок у написах платник міг вимагати поруки. Статут регламентував відповідальність у платежі за векселем, виданому від торгових домів і компаній. Платіж за векселем, здійснений неспроможним платником протягом 10 днів до оголошення неспроможності, вважався незаконним. Вексель втрачав свою силу простроченням. Визначалися випадки, у яких векселедавець або довірена особа могли зупинити платіж за векселем, а також платіж по загубленому векселю.

У розділі про явку векселів до стягнення визначався порядок пред'явлення векселя в поліцію до стягнення. При звичайному проханні це вимагало оформлення на гербовому папері з вказівкою місця проживання боржника. Визначався порядок стягнення, що включав пред'явлення векселя відповідачу, заперечення і розгляд, арешт і продаж наявного майна, забезпечення невиїзду й особистої затримки боржника, утримання його під вартою і поділ грошей, виручених від продажу майна.

Статут визначав розмір стягнення по простих і переказних векселях. У ньому встановлювалася відповідальність по вексельних стягненнях. Зокрема, передбачалася відповідальність за упущення чиновників поліції; докази упущення і розгляд по них; відповідальність губернських правлінь.

Щодо розподілу грошей, стягнутих з боржників по векселях у вигляді пені, встановлювалося, що вони мали відсилатися до комерційного суду і розподілятися як нагорода поліцейським чиновникам. Статут визначав

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

порядок судочинства по суперечках про векселі. У разі суперечки, пов'язаної з поданим до стягнення векселем, справа передавалась до суду [15].

Розділ про облік векселів встановлював комерційному банку правила прийому векселів під облік. Так, зокрема, обліку підлягали векселі російських підданих, іноземних гостей і торгових компаній за умови, що векселедавець, надписувач або отримувач має бути російським підданим, а один із учасників – перебувати у С.-Петербурзі. Обопільні і безтоварні векселі до обліку не приймалися. Векселі, що представлялися до обліку, по термінах платежу повниш були бути не менше 8 днів і не більше 6 місяців. Постановою правління Державного комерційного банку з лютого 1827 р. учасники вексельної операції повинні були зазначати свої гільдії і прізвища.

Прийняті до обліку короткострокові векселі мали перевагу перед довготерміновими. Відсотки, встановлені при видачі грошей під векселі, встановлювалися кожні 15 днів комерційним банком і затверджувалися міністром фінансів. Векселі могли бути прості, при яких векселедавець був боржником суми, зазначеної у векселі, або трасовані (переказні), у яких векселедавець асигнував платіж на іншого.

Якщо подавач запропонованого до дисконта векселя був з іншого міста, його підпис засвідчувався на самому векселі нотаріусом або маклером міста, де був виписаний вексель і скріплювався печаткою. Пред'явник записував вексель у книзі з зазначенням числа пред'явлення, суми і терміну векселя. Банк зобов'язаний був переконатися в надійності векселя, після чого видавав гроші на зазначену у векселі суму. При видачі грошей відраховувалися відсотки за весь час, на який видавалась сума.

28 травня 1831 р. було прийняте положення, відповідно до якого якщо простий вексель на суму до 10 тис. крб. уже був прийнятий у банк, то інший простий вексель від цієї ж особи не міг бути прийнятим, допоки попередній не буде сплачений. Якщо гроші по простому векселю вносилися векселедавцем, то вексель повертався йому з написом, що гроші від нього отримані; якщо ж внесок робився пред'явником, то вексель віддавався тому, хто платив гроші, із написом, від кого вони отримані.

Трасований вексель віддавався тому, хто сплачував гроші, із написом, від кого вони отримані. Якщо у встановлений термін гроші сплачені не були, давалося 10 днів пільги зі стягненням відсотків у встановленому розмірі. Після закінчення пільгових днів і несплаті вексель опротестовувався. За прострочені векселі відповідно до постанови від 7 травня 1817 р. стягувалися установлені відсотки і винагорода за витрати на користь банку.

Стягнення з опротестованих векселів робилося спочатку з векселедавців, потім з поручителів і, нарешті, з пред'явників. Якщо і за протестом векселя належна сума не вносилась, банк повідомляв губернському правлінню про майбутнє стягнення і звертався в управу благочиння про направлення поліцейського чиновника для опечатання майна і паперів боржника. До опечатаного майна приставлялася варта від поліції і банку. Якщо і після цього сума не вносилась, ті ж чиновники, директор від купецтва і член

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

магістрату були зобов'язані приступити до опису маєтку і паперів. Опис за їх підписами представлявся банку.

Із секвестрованого маєтку відповідна частина боргу негайно продавалася з публічного торгу в губернському правлінні, і гроші відсилалися в банк. Повторні торги не призначалися, якщо виручена сума дорівнювала десятирічному прибутку. За згодою банку передбачувана сума могла бути і нижчою. Повторні торги були остаточними.

Відповідно до положення від 16 грудня 1827 р. борги комерційного банку задовольнялися нарівні з приватними боргами. У травні 1831 р. у цю норму було внесене доповнення, відповідно до якого банк зобов'язаний був повернути конкурсу всю суму з відсотками, що від нього буде відсуджена. Якщо банк знаходив постанову конкурсу неправомірною, він мав право через міністра фінансів звернутися в Урядовий Сенат. При цьому вказувалося, що це правило не поширювалося на Одеську контору банку.

При обгрунтованості претензій банку йому не було необхідності направляти своїх представників на кожний конкурс. Виняток складали початкове дослідження майна боржника, секвестрування, опис і продаж маєтку. Стряпчим казенних справ ставилося в обов'язок захищати права банку і спостерігати за веденням справ.

Усі установи зобов'язані були негайно відправляти в комерційний банк або його контори всі суми, що належали його боржникам, не затримуючи і не пересилаючи їх з одного місця в інше. Стягнення з майна записувалися в чорну книгу комерційного банку. Надалі таке майно до одержання грошей під облік векселів не допускалося.

Були визначені обов'язки директора комерційного банку стосовно обліку векселів. Особливі обов'язки встановлювалися для директорів від купецтва. Статут регламентував обов'язки і відповідальність маклерів комерційного банку по обліку векселів.

Конторам комерційного банку ставилося в обов'язок установлювати кількість відсотків для обліку векселів. Встановлювався чіткий порядок стягнення по векселях, опротестованих комерційним банком. Статут регулював питання спільної діяльності комерційного банку і його контор по обліку і протесту векселів. Визначався також порядок обліку векселів конторами комерційного банку, у тому числі й діючих на території України [13].

У 1887 р. було прийнято нову редакцію статуту про векселі, яка включала п'ять розділів: про видачу векселів, про передачу векселів, про подання векселів до прийняття та протест в неприйнятті, про задоволення по векселю, про стягнення по векселям [14].

Новий період у розвитку вексельного права розпочинається на початку XX ст. У 1902 р. був затверджений новий статут про векселі. Вексель став передбачатися передаваним, це вимагалися підстави видачі векселя.

На міжнародній арені початок XX ст. ознаменувався пошуками шляхів щодо уніфікації вексельного права. Процес об'єднання національних вексельних законодавств було започатковано на міжнародній конференції

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

Вежливый учебный заведение "Украинская академия банковского дела" Национального банка Украины
State higher educational institution "Ukrainian academy of banking of the National bank of Ukraine"

щодо уніфікації вексельного права, що проходила в Гаазі у 1910 і 1912 рр. За підсумками її роботи 29 держав підписали конвенцію, що містила статут про переказні і прості векселі.

Новою віхою в розвитку вексельного права стало підписання 7 червня 1930 р. у Женеві трьох вексельних конвенцій за № № 358, 359, 360: Конвенції про єдиний закон про переказний і простий вексель; Конвенції, що має за мету вирішення деяких колізій законів про переказні і прості векселі; Конвенції про гербовий збір у відношенні переказних і простих векселів.

У 1936 р. СРСР, до складу якого входила і територія України, приєднався до трьох вказаних вище Женевських конвенцій 1930 р. [9].

У 1988 р. за участю СРСР, США та Канади була здійснена чергова спроба створення єдиних вексельних правил шляхом розробки нової міжнародної конвенції, яка врахувала б принципи побудови світової вексельної системи. Генеральна Асамблея ООН 9 грудня 1988 р. схвалила проект Конвенції про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі. Конвенція застосовується тільки у випадку, якщо документ позначений як "Міжнародний переказний вексель" або "Міжнародний простий вексель" із посиланням на Конвенцію. Таке позначення повинно фігурувати в заголовку й тексті документа. Але вказана Конвенція не була ратифікована, оскільки для вступу її в силу необхідно, щоб її ратифікували або до неї приєдналися 10 держав. Саме за їх відсутності вона так і не набула чинності.

На сучасному етапі вексельні відносини регулюються на основі двох правових систем. Перша система, заснована на Женевських вексельних конвенціях 1930 р., і використовується майже всіма країнами Європи, а також Бразилією і Японією. Друга, англо-американська, застосовується в США, Великобританії, країнах Британської співдружності та ін. В той же час існують країни, вексельне законодавство яких не входить до жодної із названих систем і не засновано на одному, загальному для всіх цих країн вексельному законі. До цієї групи входять Болівія, Венесуела, Єгипет, Іран, Іспанія, Мексика та ін.

У період існування Радянського Союзу вексель застосовувався у банківських операціях тільки при зовнішньоторговельних розрахунках. Винятком був період непу, коли вексель можна було використовувати і у внутрішньогосподарському обороті. Вексельний обіг у зазначений період регулювався "Положенням про векселі" від 1922 р. Фінансовою реформою 1930 р. одночасно з ліквідацією комерційного кредиту була ліквідована й вексельна форма економічних взаємовідносин [8].

7 серпня 1937 р. ЦВК та РНК СРСР було затверджено Положення "Про переказний і простий вексель" за № 104/1341, що являло собою переклад на російську мову тексту уніфікованого закону про переказний і простий вексель. Цим документом здійснювалось правове регулювання застосування векселів протягом всього періоду існування СРСР. Дане положення регулювало використання векселя в зовнішній торгівлі та міжнародних розрахунках.

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

Повернення векселя в економіку України відбувалось непросто. Після проголошення незалежності, ставши на шлях побудови ринкової економіки, Україна довгий час не могла знайти векселю належне застосування, хоча певна правова основа для використання веселів з'явилась в Україні вже у 1991 р. [17]. Цей рік можна визначити як перехідний відносно правового регулювання векселів. Відповідно до Постанови Верховної Ради УРСР "Про порядок введення в дію Закону Української РСР "Про підприємства в УРСР" від 27.03. 91 № 888 з 01.04.91 набув чинності Закон "Про підприємства в Україні" № 887. Пункт 5 ст. 24 вказаного документа вперше передбачав застосування векселів для оформлення відносин товарного кредиту між покупцями та продавцями товарів (робіт, послуг).

12 вересня 1991 р. відповідно до Постанови Верховної Ради України № 1545-ХП "Про порядок дії на території України окремих актів Союзу РСР" на території незалежної України автоматично продовжило дію "Положення про переказний і простий вексель" № 104/1341. Майже одночасно Національний банк України листом від 09.09.91 № 16042 та Міністерство фінансів України листом від 02.10.91 № 04-304/8-4481 вказали на необхідність використання "Положення про переказний і простий вексель" № 104/1341.

Постановою Президії Верховної Ради України, від 7 жовтня 1991 р. затверджено Статут Національного банку України, статтею 28 якого передбачено, що доходи НБУ формуються в тому числі й за рахунок дисконтування векселів [7].

1992 р. можна визначити як фундаментальний для становлення правового регулювання обігу та застосування векселів, оскільки 1 січня 1992 р. набув чинності Закон України "Про цінні папери та фондову біржу" № 1201-XXI від 18.01.91. В ст. 21 цього документа вперше закріплено визначення простого векселя та перераховано реквізити простого й переказного векселя. Цим законом визначено порядок випуску та обігу векселів, що входило до повноважень Кабінету Міністрів України.

З 17 червня 1992 р. на території України офіційно впроваджується вексельний обіг з використанням простого і переказного векселя у відповідності до Женевської конвенції 1930 р., що випливає з Постанови Верховної Ради України від 17.06.92 "Про застосування векселів у господарському обороті України". Саме цим документом Кабінету Міністрів України доручено розробити правила виготовлення і використання вексельних бланків.

10 вересня 1992 р. спільною постановою Кабінету Міністрів України та НБУ № 528 затверджено "Правила виготовлення і використання вексельних бланків". Цим документом передбачено вимоги до паперів та матеріалів, з яких виготовляються бланки, встановлено, що учасниками вексельного обігу можуть бути тільки юридичні особи та врегульовано підстави видачі векселя.

Даними правилами передбачалось, що векселі могли видаватись тільки для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи та надані послуги. Як

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

виняток з цього правила називались векселі Національного банку, Міністерства фінансів та комерційних банків [17].

На початку жовтня 1992 р. був прийнятий Закон України "Про заставу" № 2654-12. Значення цього закону для застосування векселя в банківській діяльності полягало у включенні векселів до складу цінних паперів і врегулюванні питання передачі під заставу цінних паперів шляхом передачі їх заставоутримувачу чи на депозит банку.

У 1993 р. головою правління НБУ затверджується порядок проведення банками операцій з векселями. Даний порядок визначав основні операції, які могли здійснювати банки з векселями, правила здійснення таких операцій та вперше закріплено тлумачення вексельних термінів.

Подальший розвиток застосування векселів у діяльності банків вимагав вдосконалення правового регулювання відповідальності по векселю та механізму її застосування.

У зв'язку з вказаним у 1993 р. Декретом Кабінету Міністрів України від 21.01.93 № 7-93 "Про державне мито" визначено ставку державного мита за вчинення державними нотаріусами протестів векселів в розмірі 0,3 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Незначний розмір ставки був розрахований на підвищення доступності процедури опротестування.

З 2 вересня 1993 р. Законом України "Про нотаріат" № 3423-12 закріплено можливість опротестування векселів у неплатежі, неакцепті чи не датуванні акцепту [1].

Наступним кроком у напрямку розширення сфери застосування векселів став Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", яким векселі (тратти) віднесено до валютних цінностей та встановлено, що такі векселі можуть видаватися як у валюті України, так і у валютах інших держав.

Поряд з цим, Указом Президента України від 02.11.93 № 504/93 "Про сплату державного мита за вексельні бланки", встановлено заборону на видачу індосаменту за кордон та ставку державного мита при купівлі вексельного бланку.

Протягом 1994 р. було деталізовано порядок опротестування векселів. Даний порядок закріплювався Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженою наказом Міністра юстиції України від 14.06.94 № 18/5 (з наступними змінами та доповненнями), зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 07.07.94 за № 152/361 [1].

Цього ж року указом Президента України від 14.09.94 № 530/94 "Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності України надана можливість суб'єктам підприємництва провадити взаємозалік заборгованості шляхом видачі простого векселя, а також встановлено порядок обігу, платежу за векселем та доповнено порядок його опротестування. Законом України від 23.09.94 № 185/94-ВР "Про здійснення розрахунків в іноземній валюті"

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

закріплювалась можливість виставлення векселів на користь постачальника імпортованої продукції [7].

Важливе значення для застосування векселів у банківській діяльності мав процес гармонізації правового регулювання застосування векселів у сфері оподаткування та зовнішньоекономічної діяльності. Так, наприкінці грудня 1994 р. було прийнято Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 334/94-В. Ним передбачалося, що не вважаються прибутком отримані, але не оплачені векселі та віднесено на собівартість послуги банку по обліку, авалю та інших операціях з векселями. Дана норма мала позитивний вплив на тенденцію застосування векселів у діяльності банків.

У 1995 р. приймається Закон України "Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах" від 15.03.95 № 327/95-ВР, яким встановлюється, що:

- сплата мита і зборів щодо ввезеної в Україну давальницької сировини та вивезеної з України виготовленої з такої сировини продукції оформляється шляхом видачі простого векселя;
- векселеутримувачем визнається державна податкова інспекція;
- термін платежу за таким векселем не може бути більшим за 90 календарних днів з моменту оформлення ввізної митної декларації;
- відстрочка оплати за векселем може мати місце лише за рішенням Мінфіну чи уповноважених ним органів.

Для розширення сфери використання векселів важливе значення мав Указ Президента України від 26.07.95 № 658/95 "Про розширення сфери обігу векселів", яким було знято обмеження на суму зобов'язань за одним векселем. Зазначено, що сума зобов'язання за одним векселем визначається за згодою господарюючих суб'єктів [10].

В цьому ж році з'являється Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 01.11.95 № 02-55/781 "Про деякі питання практики застосування розділу II Арбітражного процесуального кодексу України", яким було роз'яснено, що в разі опротестування векселя вжиття кредитором заходів доарбітражного врегулювання спору не є обов'язковим.

Законом України від 19.03.96 № 93/96-ВР "Про режим іноземного інвестування" регламентувалась можливість здійснення інвестицій, в тому числі у вигляді цінних паперів. Крім того, на суму мита, яка мала б справлятися з відповідної суми інвестицій, підприємством з іноземними інвестиціями видавався простий вексель. Вказаний вексель погашався, а ввізне мито не сплачувалось, якщо протягом 30 календарних днів з дня оформлення митної декларації майно (інвестиції) зараховувалось на баланс підприємства і про це є відмітка податкового органу на примірнику векселя.

В тому ж році Постановою Правління Національного банку України № 204 затверджена Інструкція № 7 від 02.08.96 "Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України". Нею передбачено, що вексельний обіг в Україні здійснюється із застосуванням простого і переказного векселів відповідно до Положення про переказний і простий векселі, наведено зразки бланків векселів та визначено, що безспірне списання коштів за

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

опротестованими векселями не здійснюється. Згаданою Інструкцією підтверджено, що здійснення операцій з векселями комерційними банками регулюється Порядком проведення операцій з векселями, затвердженим Правлінням НБУ від 25.02.93.

У 1997 р. активно впроваджується так званий "податковий вексель" [4].

"Порядком випуску, обігу та погашення векселів, які видаються на суму податку на додану вартість при ввезені (пересиланні) товарів на митну територію України", який було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.97 № 1104:

- визначено, хто є векселедавцем та щодо яких саме сум ПДВ може бути видано податковий вексель;
- передбачено, що податковий вексель не підлягає передачі шляхом індосаменту, а обов'язки з погашення податкового векселя не можуть передаватися іншим особам, незалежно від їх взаємовідносин з векселедавцем;
- векселеутримувачем визначено державний податковий орган за місцем реєстрації векселедавця як платника податку на додану вартість;
- податковий вексель складається у трьох примірниках;
- строк, на який видається податковий вексель, не може перевищувати 30 днів, включаючи дату його видачі.

Менше ніж через два місяці потому Кабінет Міністрів України Постановою від 24.11.97 № 1303 затверджує Порядок оформлення векселями сплати податків з продукції, що поставляється за виробничою кооперацією та їх погашення. Цим документом встановлено:

- векселеутримувачем визнана державна податкова інспекція за місцезнаходженням векселедавця (суб'єкта господарювання);
- на суму податку, що справляється під час ввезення в Україну товарів, векселедавець видає простий вексель;
- вексель випускається в іноземній валюті, визначеній Нацбанком конвертованою;
- вексель видається з відстроченням платежу до повного використання ввезеної продукції за призначенням або до вивезення продукції за межі митної території України згідно з умовами контракту, але на термін не більше як 180 календарних днів з дати складання векселя, якою є день оформлення ввізної вантажної митної декларації (інші терміни можуть встановлюватися Кабміном України, виходячи з технологічних особливостей виробництва);
- місцем складання векселя зазначається місцезнаходження уповноваженого банку, в якому відкрито рахунок векселедавця;
- вексель не підлягає передачі шляхом індосаменту;
- вексель оформляється у трьох примірниках;
- перший примірник векселя залишається у векселеутримувача, другий та третій, з відміткою про взяття на облік векселеутримувачем (авізовані),

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

повертаються векселедавцеві для пред'явлення митним органам та власного обліку.

У 1998 р. приймається Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.98 № 75 "Про додаткові заходи щодо погашення заборгованості підприємства, установ та організацій з обов'язкових платежів до Пенсійного фонду", якою передбачено, що:

- векселями може бути оформлено заборгованість платників зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування, які мають статус юридичної особи;
- заборгованість відокремлених підрозділів підприємств, установ і організацій – платників зборів, оформляється векселями юридичних осіб, у складі яких вони перебувають (яким вони підпорядковані);
- оформлення заборгованості здійснюється простими авальованими або переказними векселями;
- перелік банків-авалістів визначається Пенсійним фондом України;
- термін оплати векселів, якими оформляється заборгованість, не може перевищувати 90 днів з дня підписання простого (чи акцептування переказного) векселя боржником [3].

У 1999 р. Україна приєдналась до Женевської конвенції 1930 р. з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до вказаної конвенції (Закон України від 06.07.99 № 826-XIV "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 р.") та до Женевської конвенції 1930 р. про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі (Закон України від 06.07.99 № 827-XIV "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 р. про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі". Для України вказані конвенції набрали чинності 06.01.2000 р. [5].

Постановою Правління Національного банку України № 258 від 28.03.99. затверджується Положення про операції банків з векселями. У ньому нормативно закріплено тлумачення вексельних термінів та принципи такого тлумачення, визначено перелік операцій з векселями, які здійснюють банки, вдосконалено правила проведення операцій банків з векселями.

5 квітня 2001 р. було прийнято Закон України "Про обіг векселів в Україні" за № 2374-ІІІ. Цим законом визначено особливості обігу векселів в Україні та регламентовано дію окремих статей Уніфікованого закону. Даним документом вперше до складу осіб, які можуть зобов'язуватись та набувати права за простим та переказним векселем, з 1 січня 2002 р. віднесено і фізичних осіб України. Передбачено також, що установи банку, які здійснюють розрахунково-касове обслуговування векселедавців простих векселів, трасатів (акцептантів) за переказними векселями, виконують згідно зі ст. 38 Уніфікованого закону функції розрахункових палат [2].

Найближчою тенденцією подальшого розвитку правового регулювання та застосування векселів при здійсненні банківських операцій в Україні повинно стати, на нашу думку, вдосконалення правового регулювання розгляду спорів, пов'язаних з обігом векселів, законодавче врегулювання

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

питань застосування векселів у зовнішньоекономічній діяльності та пряме законодавче регламентування здійснення банками операцій з векселями.

Список літератури

1. Закон України "Про нотаріат" від 02.09.1993 р. № 3423-12 // Інформаційний вісник нотаріальної практики. – К. – 2000. – № 1. – С. 54.
2. Закон України "Про обіг векселів в Україні" від 05.04.2001 р. № 2374-ІІІ // Все про бухгалтерський облік. – 2001. – № 45 (591). – С. 10.
3. Постановление Кабинета Министров Украины "О дополнительных мерах по обеспечению поступления сбора на обязательное государственное пенсионное страхование" от 24.01.1998 г. № 75 // Бизнес. Бухгалтерия. – 2000. – № 34. – С. 182.
4. Постановление Кабинета Министров Украины "Порядок выпуска, обращения и погашения векселей, которые выдаются на сумму налога на добавленную стоимость при ввозе (пересылке) товаров на таможенную территорию Украины" от 01.10.1997 г. № 1104 // Бизнес. Бухгалтерия. – 2000. – № 34. – С. 178.
5. Письмо Высшего арбитражного суда Украины "О дате вступления в силу Женевских вексельных конвенций 1930 года для Украины" от 10.03.2000 г. № 01-8/104 // Бизнес. Бухгалтерия. – 2000. – № 34. – С. 87.
6. Бервено С.Н., Яроцкий В.Л. Правовое регулирование вексельного обращения в Украине. – Харьков, 2001. – С. 15.
7. Ефимов А. Вексель в нормативных актах // Бизнес. Бухгалтерия. – 2000. – № 34. – С. 188-191.
8. Казакова Н.А., Балашова Ю.В. Вексель в торговом обороте // Приложение к журналу "Консультант". – М. – 1995. – № 3. – С. 9.
9. Мороз Ю.Н. Вексельное дело. – К., 1996. – С. 33.
10. Основні законодавчі та нормативні акти, які регулюють основи вексельного обігу та взаємовідносин щодо використання векселів в Україні // Інформаційний вісник нотаріальної практики. – К. – 2000. – № 1. – С. 53-58.
11. Снигирёв В.И. Дружеские и бронзовые векселя. Историческое, бытовое и юридическое исследование. – СПб., 1911. – С. 4.
12. Указатель алфавитный к Своду Законов Российской империи. – СПб., 1834. – С. 60-63.
13. Устав Государственных Кредитных Установлений // Свод Уставов Государственного Благоустройства. – Кн. 1. – СПб, 1836. – С. 115-123.
14. Устав о векселях // Свод Законов Российской империи. – Т. XI. – Ч. П. – СПб., 1887. – С. 1-18.
15. Устав о векселях // Свод Уставов Государственного Благоустройства. – Кн. 2. – СПб., 1836. – С. 281-307.
16. Федоров Л.Ф. История векселя. – Одесса, 1895. – С. 467.
17. Юровский Б. С. Вексельные операции: налогообложение и бухгалтерский учёт // Энциклопедия бухгалтера и экономиста. – Харьков. – 2001. – № 7-8. – С. 10-12.

© Ткаченко А.О., Мирославський С.В., 2002